

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Давлатзода Муслим Сайбурҳон дар мавзуи “Таҳлили вижагиҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021310 – Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ)

Дар марҳилаи кунунии рушди забоншиносӣ таҳқиқи муқоисавӣ ва типологии забонҳои гуногун яке аз самтҳои муҳими омӯзиши забон ба ҳисоб меравад. Муносибати муқоисавӣ имкон медиҳад, ки на танҳо хусусиятҳои сохторӣ ва маъноии воҳидҳои забонӣ муайян карда шаванд, балки қонуниятҳои умумӣ ва вижагиҳои хоси ҳар як забон низ равшан гарданд. Аз ин нуктаи назар, мавзуи диссертатсияи пешниҳодшуда – “Таҳлили вижагиҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” – мубрам ва дорои аҳаммияти назариявӣ амалӣ мебошад.

Мубрамии мавзӯ, пеш аз ҳама, ба нақши муҳимми аломатҳои китобат дар ташкили нутқи хаттӣ вобаста аст. Забон на танҳо тавассути воҳидҳои луғавӣ грамматикӣ, балки тавассути воситаҳои хаттӣ низ маъно, муносибатҳои синтаксисӣ, хусусиятҳои коммуникативӣ ва баъзе ҷанбаҳои услубии нутқро ифода менамояд. Аломатҳои китобат дар ин раванд вазифаи муҳим дошта, барои муайян намудани сарҳади воҳидҳои синтаксисӣ, муносибати байни қисмҳои ҷумла, тарзи ташкили матн ва дар баъзе ҳолатҳо барои равшан намудани маъно хизмат меkunанд.

Масъалаи аломатҳои китобат махсусан дар таҳқиқоти муқоисавии забонҳое аҳаммияти бештар пайдо мекунад, ки аз ҷиҳати сохтори грамматикӣ ва таърихи инкишоф ба ғуруҳҳои гуногуни забонӣ мансубанд. Забони тоҷикӣ ба ғуруҳи забонҳои эронӣ ва забони англисӣ ба ғуруҳи забонҳои германӣ дохил мешаванд. Аз ин рӯ, муқоисаи низоми пунктуатсионии онҳо метавонад барои ошкор намудани ҳаммонандӣҳо, фарқиятҳо ва хусусиятҳои хоси истифодаи аломатҳои китобат заминаи мусоид фароҳам оварад.

Аҳаммияти мавзӯ, ҳамчунин, аз он иборат аст, ки дар шароити густариши робитаҳои илмӣ, фарҳангӣ ва таълимии Тоҷикистон бо кишварҳои англисзабон ва афзоиши нақши забони англисӣ ҳамчун воситаи муоширати байналмилалӣ масъалаи баланд бардоштани сатҳи саводи хаттӣ ва дурусти истифода намудани воситаҳои пунктуатсионӣ аҳаммияти амалӣ касб мекунад. Барои омӯзандагони забони англисӣ, тарҷумонҳо, омӯзгорон ва муҳаққиқони забон донишдони фарқиятҳои сохторӣ ва функционалии аломатҳои китобат дар забони модарӣ ва забони хориҷӣ зарур мебошад.

Яке аз ҷанбаҳои муҳимми мавзуи диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки аломатҳои китобат ҳамчун унсурҳои одии графикӣ не, балки дар робитаи

бевосита бо сохтор ва маъноӣ ҷумла мавриди омӯзиш қарор мегиранд. Масалан, истифодаи вергул, нуктавергул, ду нукта, тире, қавс, нохунак ва дигар аломатҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ на ҳамеша ба таври комилан мувофиқ сурат мегирад. Дар баъзе мавридҳо вазифаи аломатҳо дар ҳар ду забон ба ҳам наздик буда, дар ҳолатҳои дигар доираи истифода, шартҳои корбурд ва хусусияти функционалии онҳо фарқ мекунад.

Аз ин рӯ, таҳлили муқоисавии ҷунин падидаҳо метавонад барои муайян намудани он мусоидат намояд, ки кадом хусусиятҳои пунктуатсионӣ хусусияти умумӣ доранд ва кадом ҳолатҳо ба сохтори дохилии ҳар як забон вобаста мебошанд. Маҳз ҳамин ҷанба мавзӯро ба доираи масъалаҳои забоншиносии муқобилавӣ ва типологӣ наздик месозад.

Аз муҳтавои мавзӯ бармеояд, ки таҳқиқи аломатҳои китобат бояд бо омӯзиши масъалаҳои синтаксис, семантика, услубшиносӣ ва ҳатто прагматика алоқаманд бошад. Аломати китобат дар бисёр ҳолатҳо танҳо нишонаи графикӣ набуда, муносибати маъноӣ грамматикӣ байни воҳидҳои нутқро муайян менамояд. Аз ин рӯ, баррасии функсияҳои аломатҳои китобат дар заминаи сохтори ҷумла ва матн муносибати илмӣ асоснок мебошад.

Ҷиҳати мусбати дигари таҳқиқоти мазкурро муносибати муқоисавӣ ба мавзӯ ташкил медиҳад. Дар забоншиносии англисӣ ва русӣ масъалаҳои аломатҳои китобат дар шаклҳои гуногун мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд ва дар забоншиносии тоҷик низ қоидаҳо ва хусусиятҳои истифодаи аломатҳои китобат таҳқиқ шудаанд. Бо вучуди ин, муқоисаи системавӣ вижагиҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз нуктаи назари типологӣ ва муқобилавӣ метавонад ҷанбаҳои навро ошкор намояд, ки барои рушди таҳқиқоти минбаъдаи ин самт аҳамият доранд.

Аз нигоҳи назариявӣ, арзиши ҷунин таҳқиқот дар он аст, ки он метавонад тасаввуроти мавҷударо оид ба хусусияти универсалӣ ва миллии аломатҳои китобат васеъ намояд. Омӯзиши муқоисавӣ нишон медиҳад, ки ҳарчанд бисёр аломатҳои китобат дар забонҳои гуногун шакли якхела доранд, қоидаҳои истифода ва вазифаҳои онҳо ҳатман яқсон нестанд. Аз ин рӯ, шакли умумии аломат ҳанӯз маъноӣ яқсон будани вазифаи онро дар забонҳои гуногун надорад. Ин масъала барои забоншиносии муқоисавӣ аҳамияти методологӣ дорад.

Арзиши амалии таҳқиқот низ қобили таваҷҷуҳ мебошад. Натиҷаҳои ҷунин таҳқиқот метавонанд дар таълими забони англисӣ ба донишҷӯёни тоҷикзабон, таълими китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ, тарҷумаи матнҳо аз тоҷикӣ ба англисӣ ва баръакс, инчунин дар тақмили малакаҳои нутқи хаттӣ истифода шаванд. Хусусан муайян намудани ҳолатҳои фарқкунандаи

истифодаи аломатҳои китобат метавонад барои пешгирии хатогиҳои пунктуатсионӣ дар раванди омӯзиши забони англисӣ муфид бошад.

Баҳои мусбатро инчунин ба самти интиҳобшудаи таҳқиқ додан лозим аст. Мавзӯ ба ихтисоси 6D021310 – Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ мувофиқ буда, муқоисаи ду низоми забонӣ барои ошкор намудани умумият ва фарқиятҳои сохторию функционалӣ равона шудааст. Чунин муносибат ба талаботи асосии таҳқиқоти муқоисавӣ ҷавобгӯ буда, аҳаммияти илмӣ диссертатсияро таъкият медиҳад.

Дар баробари ҷиҳатҳои мусбат, ба андешаи тақризнавис, барои боз ҳам мукамал гардидани таҳқиқоти мазкур ба баъзе масъалаҳо таваҷҷуҳи бештар додан мумкин буд:

1. Аввалан, дар таҳқиқоти минбаъда масъалаи басомади истифодаи аломатҳои китобат дар матнҳои гуногуни ҳар ду забон метавонад ба таври омӯрӣ низ баррасӣ гардад. Чунин муносибат имкон медиҳад, ки ҳулосаҳои муқоисавӣ на танҳо бар асоси мисолҳои алоҳида, балки бо таъки ба маводди васеи забонӣ асоснок карда шаванд.
2. Дуюм, ба назари мо, ҷудо намудани хусусиятҳои аломатҳои китобат аз рӯйи сабк ва жанри матн метавонад натиҷаҳои таҳқиқро боз ҳам пурратар намояд. Қоидаҳои умумии аломатҳои китобат дар матнҳои илмӣ, бадеӣ, расмӣ ва матбуотӣ метавонанд бо баъзе хусусиятҳои услубӣ фарқ кунанд.

Бо вучуди ин, эродҳои мазкур бештар хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ умумии таҳқиқотро коҳиш намедиханд. Баръакс, онҳо метавонанд самтҳои нави таҳқиқоти минбаъдaro дар соҳаи аломатҳои китобат муқоисавӣ муайян намоянд.

Дар маҷмӯъ, мавзуи диссертатсия аз ҷиҳати илмӣ мубрам буда, ба яке аз масъалаҳои муҳими забоншиносии муосир – омӯзиши воситаҳои хаттӣ ва қонуниятҳои истифодаи онҳо дар забонҳои муқоисашаванда – бахшида шудааст. Муқоисаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ имкон медиҳад, ки ҳам хусусиятҳои умумии низоми аломатҳои китобат ва ҳам вижагиҳои хоси ҳар як забон муайян карда шаванд.

Мавзуи таҳқиқот, инчунин, аҳаммияти амалӣ дошта, натиҷаҳои он метавонанд барои тақмили таълими забони англисӣ, баланд бардоштани саводи хаттӣ, фаъолияти тарҷумонӣ ва таҳияи маводи таълимӣ истифода шаванд. Ҷиҳати муқоисавӣ-типологии таҳқиқот бошад, онро ба доираи масъалаҳои муҳими ихтисоси интиҳобшуда ворид менамояд.

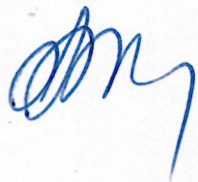
Ҳулоса, автореферати диссертатсияи **Давлатзода Муслим Сайбурҳон** дар мавзуи **“Таҳлили вижагиҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”** ба масъалаи мубрам ва аз ҷиҳати илмӣ муҳим

бахшида шуда, дорои аҳаммияти назариявӣю амалӣ мебошад. Таҳқиқоти мазкур ба самти забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ мувофиқат дошта, барои муайян намудани умумият ва тафовутҳои низоми аломатҳои китобати забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аҳаммияти муайяни илмӣ дорад.

Бо назардошти мубрамияти мавзӯ, аҳаммияти назариявӣю амалии таҳқиқ, самти муқоисавӣ-типологии он ва арзиши натиҷаҳои пешниҳодшуда ва мутобиқати автореферат ба талаботи амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, метавон хулоса намуд, ки диссертатсияи Давлатзода Муслим Сайбурҳон дар мавзӯи “Таҳлили вижагиҳои истифодаи аломатҳои китобат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” ба талаботи қорҳои илмии барои дарёфти дараҷаи доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300 – Забоншиносӣ (6D021310 – Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ) пешниҳодшаванда ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии мазкур сазовор мебошад.

Муқарриз:

номзади илмҳои филологӣ,
дотсенти кафедраи забонҳои
Шарки Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Асламов Ҳикматулло
Акбархонович

Нишони: 73600, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи Дӯстии Халқҳо, 10
Тел: (+992) 904 30 55 33
Суроғи электронӣ: hikas11@mail.ru

Имзои Ҳ.А. Асламовро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳо ва қорҳои махсуси
ДДОТ ба номи С. Айни

Кодирзода С.

Нишони муассиса:

734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 121.
Тел: +992 (37) 224-13-83
Суроғи электронӣ: info@tgpu.tj

“ 25 ” 08 2026